

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ "УЧИТЕЛЬ-УЧЕНЬ"

Подана характеристика теорії та методики інтерактивного навчання в малих групах як однієї з нових форм взаємодії між учасниками процесу навчання.

Задача вчителя на сучасному етапі розвитку школи полягає у створенні умов для реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Не є новим у педагогіці положення про суттєвий вплив на результативність навчального процесу характеру взаємовідносин між його учасниками. Процес навчання складається з діяльності вчителя (викладання) і діяльності учня або колективу учнів (учіння) і має двобічний характер, тобто неможливий без їхньої дидактичної єдності.

В учінні поєднуються когнітивні здібності і мотиваційні установки. У ньому реалізуються особисті плани й наміри учнів, згідно з метою діяльності, емоційним ставленням до дійсності, прийняття, осмислення й перетворення якої значною мірою визначаються організованим навчанням і суб'єктивним досвідом. Постає питання: як має бути організована діяльність вчителя, яка б забезпечувала наукове пізнання учнем дійсності, тобто його учіння і психічний розвиток? Поставлене питання є провідною проблемою дидактики. Однак результати методичних досліджень у цій галузі далеко не задовольняють потреби системи освіти. Однією з найперспективніших ліній дидактичних і методичних досліджень в Україні має стати у найближчі роки опрацювання технологій індивідуально-орієнтованого навчання, метою якого (на всіх етапах навчання) має стати не нагромадження знань і вмінь, а постійне збагачення учнів досвідом творчості, формування механізму самоорганізації та самореалізації особистості кожного школяра [1]. "Визнання учня головною дійовою фігурою всього навчально-виховного процесу і є, на нашу думку, особистісно-орієнтованим навчанням" (І.С. Якиманська). Але, щоб зробити учня суб'єктом освітнього процесу, необхідно змінити усю технологію цього процесу. Ми вважаємо, що одним із перших кроків на шляху до нових технологій є перебудова механізмів педагогічної взаємодії. У психолого-педагогічній літературі останніх років велика увага приділяється дослідженню умінь педагога налагодити конструктивне співробітництво в освітньому процесі. Особливої актуальності ця проблема набуває для педагогіки, оскільки практично всі основні проблеми (виховне навчання, активізація пізнання, розвиток творчої індивідуальності і т.п.) вимагають від педагогів умінь налагоджувати співробітництво з учнями в освітньому процесі.

Так, багатьма авторами (К. Роджерс, Ш.А. Амонашвілі, В.О. Сухомлинський, Г.С. Костюк та інші) в основу дослідження питань педагогічної взаємодії покладено принципи гуманістичної педагогіки й психології. К. Роджерс головну задачу педагога вбачає в полегшенні і в той же час стимулюванні процесу учіння, тобто в умінні створити відповідну емоційну й інтелектуальну атмосферу в класі. Особистісно-зорієнтований педагог у своїй роботі з учнями використовує індивідуальні програми розвитку школярів, посилення пізнавальної активності і позитивних мотивів учіння [2:328-329]. Гуманістична позиція педагога, згідно досвіду Ш.А. Амонашвілі, має полягати в тому, щоб прийняти дитину такою, яка вона вже є, з таким життям, яким вона вже живе, і включати у своє з нею спілкування її життя в усіх його проявах; цікавитися її життям і стати його співучасником. І це має відбуватися не тільки у вільний від уроків час, але й, у першу чергу, на уроках, де укладаються й формуються життєво важливі для учнів цінності, глибоко усвідомлені й позитивні відношення, особистісні установки на життя [3:194].

Педагогічна взаємодія набуває дієвості, якщо технічні прийоми, які використовує вчитель, сповнені високих прагнень гуманістичного відношення до школярів і спрямовані на розвиток їхньої особистості. Визначаючи у свій час навчально-виховний процес як "багатогранний процес постійного духовного збагачення й оновлення" [4:14], В.О. Сухомлинський підкреслював, що не можна зводити педагогічний процес лише до педагогічного впливу вчителя на учнів.

Розглядаючи індивідуальний підхід до учнів як важливу складову частину методики навчально-виховної роботи, Г.С. Костюк виділяє такі аспекти в діяльності педагога: знання дітей, їх індивідуальних особливостей; уміння в процесі щоденної навчальної роботи стежити за роботою кожного учня в класі, бачити окремих учнів, працюючи з цілим класом; застосування різних способів індивідуальної допомоги учням під час самого уроку [5:448-458].

Розуміння дитини як активної творчої істоти, яка не є "іграшкою в руках педагога, а тим більше невмілого, недосвідченого педагога" [5:133], зумовило позицію Г.С. Костюка щодо місця й ролі вчителя в педагогічному процесі, визначило низку психолого-педагогічних вимог до його професіографічного портрета. Для оволодіння педагогічною майстерністю потрібне як бездоганне знання педагогом свого предмета, широкий загальний кругозір, так і постійне прагнення до розширення власних пізнань, любов до своєї справи, невтомне творче вдосконалення методів роботи. Однак, зазначав учений, "всі ці знання і якості дозволять оволодіти педагогічним мистецтвом лише в міру того, як вони заломлюються в дитині-об'єкті й суб'єкті навчання й виховання" [6:148]. Невід'ємним і суттєво важливим компонентом педагогічної майстерності є також знання вікових та індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учіння – керована педагогом діяльність дитини, в якій не тільки виявляються й використовуються раніше сформовані в неї розумові і практичні дії, але й виробляються нові форми його активності [5].

Тому у процесі дидактичної взаємодії часто виникає необхідність скорегувати раніше отримані школярами вміння й навички, привести їх у відповідність із новими особливостями матеріалу, що вивчається, сформувати нові вміння. У таких випадках корегування вмінь, сформованих раніше, і формування нових стають предметом і змістом спільної діяльності вчителя й учнів.

З часів педагогіки А.С. Макаренка і дотепер учені-педагоги В.А. Сухомлинський, Ш.А. Амонашвілі, Ю.Н. Кулюткін, Д. Хазард, М.А. Данілов, із різних позицій висвітлюючи педагогічну взаємодію в системі "учитель-учень", висловлюють думку про те, що в основу організації педагогічного процесу має бути покладена ідея гуманістичного підходу до дитини, ідея педагогічної взаємодії й співробітництва, взаємної активності педагогів і вихованців. Цієї ж точки зору в практиці своєї роботи дотримуються і вчителі-новатори Е.Н. Ільїн, В.Ф. Шаталов та інші. Так, наприклад, В.Ф. Шаталов формулює такі принципи організації спілкування: активність процесу педагогічного спілкування, співтворчість; розширення обсягів і видів спілкування; інтенсивність спілкування, що виявляється в динаміці насиченості, різноманітних видах педагогічної взаємодії; психологічний комфорт, який забезпечує саморозкриття особистості дитини; створення індивідуальної програми спілкування зі школярами; педагогічне співробітництво педагога й дітей [7:43].

Вирішення актуальних проблем сьогодення потребує радикальних змін у методиці навчання, що у свою чергу неможливе без озброєння школи, вчителів конкретними методиками, технологіями та рекомендаціями для їх впровадження. Тому метою даної статті є характеристика теорії та методики інтерактивного навчання у малих групах як однієї з нових форм взаємодії між учасниками процесу навчання.

Досягнення поставленої мети конкретизується у таких задачах: 1. Досліджуючи теоретичні аспекти проблеми, розкрити поняття та основні характеристики, функції, етапи, норми поведінки інтерактивного навчання. 2. Розглядаючи інтерактивне навчання як одну з нових форм педагогічної взаємодії, сформулювати вимоги, які висуваються до педагога у процесі здійснення ними інтерактивного навчання. 3. Розкрити технологію інтерактивного навчання у малих групах на прикладі організації групової роботи у четвінках. Інтерактивність розглядається як безпосередній діалог, який у наші дні набуває особливого значення, пов'язаного з високим рівнем розвитку техніки. Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування. Інтерактивне навчання зберігає кінцеву мету й основний зміст освітнього процесу, проте видозмінює форми з трансляційних (передавальних) на діалогові, тобто засновані на взаєморозумінні й взаємодії [8].

Головна особливість методики інтерактивного навчання полягає у тому, що процес навчання відбувається у спільній діяльності. "Доведено, – підкреслює І.А. Зимня, – що порівняно з індивідуальною роботою за схемою "учитель-учень" співпраця в групі підвищує ефективність розв'язання тих же задач на сто відсотків" [9:409].

Груповою формою навчання покликано одночасно розв'язувати три освітні задачі: конкретно-пізнавальну; комунікативно-розвивальну; соціально-орієнтаційну. При цьому успіх діяльності у групі інтерактивного навчання залежить від одночасного виконання двох основних функцій: 1) розв'язання поставлених задач; 2) надання підтримки членам групи у ході спільної роботи.

Формування групової спільності передбачає такі етапи: розминка; об'єднання учнів у групи (за бажанням, виходячи із задач уроку, спільних інтересів і таке інше); організація навчальної діяльності учнів у групі за рівнями: 1. Засвоєння навчальної задачі. 2. Процес пошуку кращого розв'язку. 3. Сумування думок і підведення підсумків роботи. 4. Презентація групового розв'язання. 5. Рефлексія проведеного заняття.

Спеціалісти виділяють наступні норми поведінки у процесі інтерактивного навчання: у спільній роботі немає "акторів" і "глядачів": усі – учасники; кожен член групи заслуговує на те, щоб його вислуховували не перебиваючи; слід говорити так, щоб тебе розуміли, висловлюватися безпосередньо по темі, уникати зайвої інформації; якщо інформація, яка пролунала, не зовсім зрозуміла, задавати запитання "на розуміння"; тільки після цього робити висновки; критикувати слід ідеї, а не особистості; мета спільної діяльності полягає не у "перемозі" будь-якої точки зору, а у можливості знайти кращий розв'язок, дізнавшись про різні думки щодо проблеми і таке інше [8:184].

Доцільно зауважити, що результативність педагогічного впливу також залежить від: характеру інформації, що впливає на учня; рівня вихованості, підготовленості учня, на якого спрямовано вплив учителя; перешкод, що стають на шляху сприйняття та переробки учнем інформації, отриманої від учителя; форми педагогічного впливу [7:46].

Здійснення методики інтерактивного навчання з урахуванням усіх вимог, які висуваються до нього, певним чином впливає на зміни у роботі педагога. В.Н. Соколов вважає, що, враховуючи актуальні запити розвитку системи освіти, педагог має володіти наступними вміннями: організувати таке дослідження задачі, яке сприймається учнем як власна ініціатива; цілеспрямовано організовувати для учнів навчальні ситуації, які спонукають їх до інтеграції зусиль; створювати навчальну атмосферу в класі і дозувати свою допомогу учням; розв'язувати нестандартні навчальні й міжособистісні ситуації, розглядаючи педагогічну взаємодію як вплив реакції тих, хто навчається під керівництвом педагога; зберігаючи свій науковий авторитет, допомагати учням не потрапляти під його залежність, яка скасовує їхню мислительну діяльність, а зберігати самостійність в інтелектуальній поведінці [10].

Як підказує аналіз практики роботи школи, удосконалення професійного досвіду і педагогічної майстерності педагога потребує науково-методичної підтримки, причому вчителів-практиків здебільшого цікавлять саме конкретні методи, форми, прийоми впровадження нових освітніх технологій навчання, однією з яких є технологія інтерактивного навчання у малих групах. Поняттям "мала група", як правило, позначається відносно стійка, невелика за чисельністю група, члени якої знаходяться у безпосередній взаємодії один з одним, що призводить до виникнення емоційних зв'язків, а також специфічних міжособистісних цінностей і норм [11:59].

У навчальному процесі кількісний і якісний склад малої групи буде визначатися не тільки навчальною тактикою, але й стратегією формування класного колективу. Група дослідників під керівництвом Коротаєвої Є.В.,

розробляючи методику організації інтерактивного навчання, пропонує вчителям різноманітні варіанти роботи учнів у групах, які можна організовувати з урахуванням конкретних ситуацій своєї школи, класу, характеру взаємовідносин між учнями і таке інше [8].

Ми розглянемо можливості роботи навчальної групи з чотирьох чоловік, оскільки, згідно даних, отриманих у результаті опитування вчителів, організація роботи навчальних четвірок мало чим відрізняється від таких же груп із п'яти й шести учнів [8]. Підсумовуючи, відмітимо, що інтерактивне навчання, безперечно, - цікавий творчий перспективний напрямок нашої педагогіки, який сприяє створенню ситуацій психологічної єдності в класі, забезпечує можливості самовираження особистості кожного учня. Є всі підстави передбачати, що інтерактивне навчання як форма освітнього процесу дійсно здатна стати тим фактором, який оптимізує сутність і структуру педагогічної взаємодії. Подальшу розробку розглянутої проблеми ми вбачаємо в практичному її аспекті, а саме у відповідях на питання: чи здатна інтерактивна форма навчання розв'язувати педагогічні, психологічні і соціальні задачі освіти, що дає впровадження інтерактивного режиму суб'єктам освітнього процесу?

1. Гончаренко С.У. Методика – як наука // Шлях освіти, 2000. – № 1. – С.2-6.
2. Берне Р. Развитие Я-концепции и воспитание /Общ. ред. В.П.Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 421 с.
3. Амонашвили Ш.А. Гуманно-личностный подход к детям. – М., 1998. – 544 с.
4. Сухомлинский В.А. О воспитании. – М., 1973.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Проколієнко. – К., 1989. – 608 с.
6. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. – М., 1988.
7. Кондрашова Л.В. Гуманизация учебно-воспитательного процесса школы: история, теория, поиски: Учебно-методическое пособие. – Кривой Рог, 1996. – 74 с.
8. Коротаева Е.В. Директор-учитель-ученик: пути взаимодействия. - М.: Сентябрь, 2000. – 144 с.
9. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов-на-Дону, 1997.
10. Соколов В.Н. Педагогические взаимодействия в эвристическом обучении: Автореф. дис. д-ра пед. наук. - М., 1997.
11. Социологический энциклопедический словарь / Ред. Г.В. Осипов. - М., 1998.

Матеріал надійшов до редакції 22.09.03 р.

Ловьянова И.В. Интерактивное обучение как форма педагогического взаимодействия в системе "учитель-ученик".

Дана характеристика теории и методики интерактивного обучения в малых группах как одной из форм взаимодействия между участниками процесса обучения.

Lovyanova I.V. Interactive training as a form of pedagogical interaction in "teacher – pupil" dictionomy.

This article gives a characteristic of the theory and technique of interactive training in small groups as one of the forms of interaction between participants of process of training.